

dős Budapesti Nemzetközi Vásárra, vagy inkább később, valamely békés, napfényes hétköznapon. A kínálat igencsak csábító, hisz ott lesz „Olaszország, Jugoszlávia, Törökország, Svájc, Szlovákia és Brazília külön pavilonnal”.

Sejthette-e egy korabeli, korombeli, átlagosan művelt, jóérzésű patrióta magyar polgár 1940. április 5-én, hogy a semleges Olaszország június 10-én hadat üzen Angliának és Franciaországnak? Szerette a paradicsomos spagettit, a hófehér, zamatos mozzarellát, az illatos-aromás olasz borokat, kíváncsi volt a messzi déli Brazíliára, a híres svájci csokoládéra, az igazi szlovák sztrapacskára... Április utolsó napjaiban családjával együtt kilátogatott a Budapesti Nemzetközi Vásárra.

Hol a boldogság mostanában?

A hetilap negyedik oldalán jóhíszemű, gyermeken bugyuta versike. „Békegalamb! London, Párizs, / Berlin fölé – odaszállj! / Dobb le te is, olvasásuk el: / Mit mond a röpcédulád; / Jézus képe legyen rajta / És mellette olajág; / Bibliával, Szentírással / Apostolként agitálj; / Békegalamb! London, Párizs, / Berlin fölé – odaszállj!”

A losonci Mihalik János önképzőköri poéta imádkozott így.

Szó mi szó, e zöngeményt nem Petőfi Sándor, nem Berzsenyi Dániel írta... de ha 1940 tavaszán nyarán London, Párizs és Berlin így vagy úgy, de békét kötne... Álom? Majd csak lesz valahogy... Hazánkban béke van. Igaz, január 30-án a földműve-

lésügyi miniszter elrendelte a „népkenyér” készítését (erősen korpatartalmú fekete kenyér), április 6-án közlésezik a 2520/1940. számú kormányrendeletet a cukor- és zsírjegy bevezetéséről, de április 30-án a Magyar Állami Operaházban díszelőadásra ünneplik Lehár Ferenc hetvenedik születésnapját, műsor: *A mosoly országa*. Békeszerető, művészetpártoló magyar embernek ott a helye!

A korabeli, korombeli patrióta magyar polgár – kezében a Serényi Gusztáv szerkesztette Szabadság – továbblapoz. „A magyarság jól felfogott érdeke azt kívánja, hogy az ádáz és egyre jobban elfajuló hatalmi vetélkedésbe *ne ártsuk* be magunkat, részint azért, mert mindkét *küzdő fél* azt hiszi, hogy az »övé az igazság«, másrészt mert nem lehet tudni, ki fog győzni, és az *milyen hatással lehet majd Kelet-Európa újjászervezésénél?...*”

A birtokomban lévő, foszladozó újságpéldányt a posta 1940. április 5-én kézbesítette *Nagyságos Somló Sári úrhölgynek, szobrászművésznek* Kerepesre.

Miként került e hírlap hozzám: rejtély.

Boldog lennék, ha tudnám: a nagy kort megért művésznő (Arad, 1886. március – Kerepes, 1970. március) mire gondolt, miben hitt, miben reménykedett aznap s évtizedekig őrizgetve a régi, szakadozott, megsárgult újságpéldányt kerepesi otthonában; mire gondolt, miben hitt, miben reménykedett később? 1945-ben? 1949-ben? 1956-ban?

...két tenger között...

L. SIMON LÁSZLÓ

Ady 100

L. SIMON LÁSZLÓ (1972) Agárd

Két hete az íróasztalom mellé a padlóra helyeztem Ady bronzba öntött halotti maszkját. Nézegetem, kerülgetem, mint egy földre kiterített halottat. Éjszakánként a vaskályha pislákoló fénye mellett kibotorkálók a mosdóba, elmegyek a szőnyegen nyugvó test mellett, rá nem taposok, át sem lépek rajta, óvatosan és tisztelettel kerülöm meg, akár a vadász a frissen elejtett nagyvadat. Kísérteties mindez: „Remegve, bújva, lesve, lopva / Nézni egy idegen halottra.”

Együtt van velem Ady hullája. Ady hullája? Micsoda szó ez, pedig így írta Móricz is: „A betegszoba mély csönddel csap rám, sötétből a világosba lépek, mégis megdöbbenés.

Emberek állanak, megdöbbenve néznek, fakó emberek, hosszú sovány arc hajlik felém, szólalni nem mer. Fehér hölgy rajzol az ablakban, odanézek, ahova ő néz, s a szívembe ült a valóság, hiszen tudtam, de mégis, ez iszonyú, Ady hullája.

Elhangzott 2019. január 27-én a Nemzeti Sírkertben, az Ady Endre halálának 100. évfordulóján rendezett állami megemlékezésen.

Egy merev test a puszta ágyon, mélyen a vas-
ágyon, fekete szegény tetem, egy lepedővel beta-
karva, a fekete, kendővel felkötött arc, odavetve az
ágyra, hidegen, a haja a barna párnán.

Borzasztó, tényleg halott.”

Ady arcvonásai, a közelemben képzelt merev
test, a szobámat betöltő búsmagyar hang –
Latinovitsé, ahogy Adyt szaval – felkavaró erejű érzé-
seket vált ki belőlem, ősi ösztöneim, titkolt vágyaim
világából. Hiszen Ady a gondolkodás és az érzés költé-
szetével szemben „az ösztönök költészetét írja”,
vallotta Horváth János, s „az emberi életfolyamat
öntudatlan mozzanatait akarja azon melegiben el-
fogni s elének állítani”. Nem is tudnak ezzel mit kezde-
ni az utókor kritikusai, akik hol az életformáját, em-
beri gyarlóságát, hol a közéleti munkásságát, téves
politikai ítéleteit kérik rajta számon. Pedig egyiknek
sincs értelme. Adynak nem a személyes életútja, ha-
nem a költészete a példa, nem emberi gyarlóságá-
ból, hanem a szavaiból, mindent elsöprő erejű gon-
dolataiból meríthetünk erőt magunknak. Viszont ez a
csodás látomásözön csak áldozatok árán születhe-
tett meg, ahogy Horváth János kifejtette, Adynál a
költői inspirációhoz „az ellenőrző tudat elhallgattatá-
sa szükséges”. Ennek eléréséhez az egyik eszköz az
életforma, az életmód, ám a sok virrasztás, a mámor
óriási teher is egyben. „Így élni nem kívánatos, de
minden műalkotás életbeli áldozatot kíván. S életet
sajnálatosabban, kevesebb szép költeményért senki
fel nem áldozott Adynál. [...] »Ezeket a bűnös dal-
okat« nem dalolhatja olyan, ki az életet »félíg éli«. Az
életnek az a másik fele szüli ezeket, melybe józan,
magát állandóan fegyelmező ember nem mer, nem
akar belemerülni.”

Úgy látszik, még mindig nem jött el az az idő,
amikor Ady nagyságát konszenzus övezi, egyelőre
nem teljesedett be Pilinszky jóslata, amely szerint
az Ady „értékelésében mutatkozó apály előbb-
utóbb eltűnik majd”. Pedig fölösleges számon kérni
Adyn az életformáját, az erkölcsökhöz való viszony-
nyát, úgy csinálva, mintha botlásai és bűnei bármit
is levonnának költészetének értékéből és elemen-
táris erejéből. Horváth János a már idézett, 1910-
ben megjelent *Ady s a legújabb magyar lyra* című
alapvető dolgozatában előrevetíti az akkor még
csupán harminchárom éves költő erkölcsi felfogá-
sának megváltozását. Ne higgyük, hogy „a déca-
dence-nak nevezett bizarr keverék eo ipso erkölcs-
telen vagy visszataszítandó. Sőt, éppen ami benne
ősi, ösztöni atavisztikus maradék, ami tehát erkölcsi
tekintetben legfenyegetőbb, vezethet ismét mély-
ebb erkölcsiséghez. Éppen nem csodálkoznám,
ha már nemsokára Ady Endre prédikálná a fajsze-
retet igéit, s még kevésbé, ha – aminek némi jelei

már észre is vehetők – a bűnbánat, töredelem, mély
s őszinte vallásos megalázkodás zsolotárait énekel-
né.” És valóban, hányszor és hányan merítettünk
erőt, kaptunk hitet, s erősödtünk meg nemzetünk
szeretetében Ady verseit olvasván.

Éppen ezért értelmetlen napjainkban Ady sze-
mére vetni, hogy saját nemzetét ostorozta, hiábava-
ló erkölcsi alapon pálcát törni szabadkőműves
múltja, téves politikai ítéletei s Tiszával való vitája
felett. (Akit 1901-ben még „Biharország szeretett
reménységének” aposztrofált, 1903-ban pedig ezt
írta róla: „Gróf Tisza István nagy tudású, tiszta szemű
ember, igazi európeér.” Száz évvel Tisza halála
után szerencsére erősen átértékelődött az egykori
miniszterelnök negatív megítélése. Ugyanakkor az
akkori társadalmi folyamatoknak, a tömegek csaló-
dottságának ismeretében kellő távolságtartással
kell értékelnünk *A Rohanunk a forradalomba* oly so-
kat citált geszti bolondos szakaszát, amelyben egy-
értelműen benne van a vélt ellenfél nagyságának
és történelmi jelentőségének elismerése is. S per-
sze azok a mai zszurnalisztikai produktumok, ame-
lyek a Tisza elleni 1912-es merényletet, majd a későbbi
gyalázatos gyilkosságot Ady nyakába akarják
varrni, szinte szót sem érdemelnek.) Ady Endre ha-
lálának 100. évfordulójához közeledve érzékel-
hettük, hogy nagy költőnk kortárs ítései úgy vitáz-
nak örökségével, mintha Ady ma is aktív alakítója
lenne a közéletnek, mintha életmódjáról, történelmi
felfogásáról, politikai nézeteiről, valamint magyar-
ságképéről nem folytak volna le alapvető és érdemi
polémiaiak mind az irodalom-, mind a történettu-
dományban. Pedig elég lett volna Horváth Jánost
elolvasni, aki szerint „mindennapos dolog, hogy a
magyarságot szidják, kisebbitik, gúnyolják, s »kul-
túrembernek« csak az tartatik a magyarok közül, ki
a szidalmazókhoz szegődik, vagy bárgyú udvarias-
sággal tér napirendre gáncsaik fölött. Ady nekik
igen nagy nyereség: olyan magyarán bánik el a ma-
gyarral, s oly irodalmi húhó kíséretében, hogy gyö-
nyörűség nézni.” Horváth Széchenyit és Eötvöst
hozza fel példának, akikre ugyan igaz volt, s igaz ma
is, hogy „csak a múlt legszentebbjeinek kijáró tisz-
telettel övezi” alakjukat ugyanazon nemzet tagjai-
nak részéről, amelyek nemzetéről „sebzőbb hatású,
szánalmasabb, s nevetségesebb senki sem festett
úgy, mint ők”. Ugyanakkor Széchenyi és Eötvös
„nemcsak támadta, hanem szerette is a magyart”. S
lám, az életmű egésze alapján ugyanezt tudjuk el-
mondani Adyról is. „Ady nemcsak keseregte a ma-
gyarságot, hanem alkotta is” – vélte Németh László,
aki szerint „a magyar irodalomnak lehetnek na-
gyobb alakjai, a magyar önismeretnek aligha van
mélyebb forrása nála.” Keresztury Dezső, aki Ady

halálának huszonötödik évfordulójára írt művében ugyan hosszasan vitatkozik a költő magyarságképével, mégis kiemeli, hogy „amit Ady a magyarság önszemléletének felbolygatása, gazdagítása, átformálása s elmélyítése érdekében tett, legnagyobb tiszteletünkre méltó”. Istenem, teszem hozzá én, bárcsak mindenki úgy szeretné a hazáját s nemzetét, ahogyan azt Ady tette, legyen bár „kritikus, ostorozó nemzetszerelme” ez, ahogyan monográfusa, Kenyeres Zoltán jellemezte, mégis mily mély, milyen őszinte, felrázó erejű, katartikus, fájdalmasan gyönyörű.

Ady bár azt vallotta *A magunk szerelme* című versében, hogy „De lelkemből más sohasem érdekelt / Fölszánt poéta-ceruzámat, / Csupán Politika és Szerelme”, valójában Móricznak volt igaza, aki azt írta róla 1930-ban, hogy „Ady nem volt politikus. Pláne abban az értelemben, ahogy ma már a politika tudomány lett. Ma a tudomány szögezi le, hogy a kis nemzetek a világpolitika függvényei. Még a harminc év előtti ifjúság ezt nem tudta, s aki rájött, hogy Magyarország egy bezárt dzsungel, amelyet csak mesterségesen tartottak abban az illúzióban, hogy ez külön magyar glóbus: az forradalmár volt. Ady nem foglalkozott politikai tudományokkal: ő csak fia volt ennek a lezárt dzsungelnek, ennek a magyar glóbusnak, aki a saját lelkén és testén keresztül érezte meg a szörnyűségét a lefojtottságnak, amiben hazája szenved, s felhördült minden pillanatban, mint egy sebzett vad. Ez a felhördülés, ez volt a politikai költészete.” Móricz szavaival azonosulva nem kérhetjük számon Adyn azokat a tévedéseit, amelyeket az utókor nemritkán még a hivatásos politikusok esetében is elnézően kezel, illetve sokoldalúan, egymásnak ellentmondóan ítél meg.

Ady hatása megkérdőjelezhetetlen, olyan elevenen él bennünk, ahogyan szinte egyik költő sem, ez alól talán csak József Attila kivétel. Ady aktualitását és érvényességét éppen az adja, hogy soha senki nem volt képes olyan elemi erővel felszabadítani azokat a belső vágyakat és érzéseket, amelyek valahol mélyen mindannyiunkban benne vannak, mint ahogyan ő tette. Tudjuk, világunk összetettsége kizárja az olyan értelmezési lehetőségeket, amelyekben egy művészi, politikusi vagy bármilyen alkotói életút hiba nélkülinek, tökéletesnek, mindenki által teljességgel elfogadhatónak állítható be. Ugyanakkor az emberi élet összetettségéhez, életünk teljességéhez elengedhetetlenül hozzátartozik az a ka-

tarzis, amit csak kivételes tehetségek, az Ady nagyságú alkotók képesek korszakokon átnyúlóan, újabb és újabb nemzedékek számára megadni. Ehhez persze az is kell, hogy erőteljesen változtassunk az irodalomtanításunkon annak érdekében, hogy gyermekeink számára is sokat jelentsen a magyar költészet. Ki kell szabadítanunk az életrajzi és a stilisztikai adathalmazok rabságából nemzetünk nagy költőinek életműveit. Fordulat kell az egyetemi oktatásban, a tanárképzésben és az irodalomtudományban is. Milyen igaza van egykori professzoromnak, Kenyeres Zoltánnak, aki legújabb könyvében az irodalom visszahumanizálásáról ír: „Mi a teendő? [...] az irodalomról való vélekedést (az ennek a vélekedés-korpusznak a szcientizmus nevű fekete lukba zuhanása előtt) el kell menteni a szépirodalom felségterületére. Át kell lépni ezt a határt. Ne elvont tudományt csináljunk a művészetből. Próbáljunk meg a művészetről elnevezések nélkül gondolkodni, próbáljunk meg a gondolkodást – szemben Heidegger véleményével – igenis elmenekíteni a költészetbe, úgy, ahogy Hölderlin írta: »... dichterisch wohnet der Mensch...«. Próbáljunk meg visszahumanizálni az irodalomról való vélekedéseket, vissza a szubjektivitást is magában foglaló, társalgási értékmezőbe az eldologiasodott, kívülséggé vált objektivitás előtt.”

Ha ez sikerül, akkor talán Adyval is elfogadóbbak, megértőbbek leszünk. Utólag sem várjuk el azt tőle, amire mi sem vagyunk képesek. S közéleti emberként megértjük, amit Kenyeres Zoltán oly sokszor elmondott, hogy miért is fontos Ady kevésbé ismert verse, *A ló kérdez*, s nem sértődünk meg a benne levő jogos (ön)kritika aktualitására, sőt, még képesek is vagyunk meglátni a szépséget a mi ellentmondásos, sajátságos, sírva vigadós, lelki értelemben is Kelet és Nyugat között megrekedt magyar valóságunkban. Mert rettenetes szép, fájdalmasan nagyszerű ajándék magyarnak lenni.

*Lovamra patkót senki nem veret,
Be szerencse, hogy senki sem szeret:
Döcögök, lógok követlen úton
S hogy merre megyek, nem nagyon tudom.*

*S a rossz úton, mert minden ellovan,
Felüti néha fejét a lovam
És megkérdi, míg szép feje kigyúl:
Hát mi lesz ebből, tekintetes úr?*